

ОСОБЛИВОСТІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

А. Р. Найдьонова

Херсонський державний університет, naydenov.anya@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент І. Р. Крупник

В останні роки, у зв'язку із загальносистемною кризою нашого суспільства, інтерес до проблеми девіантної поведінки значно зріс, що зумовило необхідність більш ретельного дослідження причин, форм та динаміки останньої, пошуку більш ефективних заходів соціального контролю – превентивних, профілактичних, корекційних, реабілітаційних та ін. Це стимулювало помітний розвиток теорії психології девіантної поведінки та необхідність ознайомлення з її основами більш широкого кола фахівців – психологів, педагогів, юристів, працівників культури, менеджерів, соціальних працівників, медиків та ін.

Сучасні суспільні науки досі не мають єдиної точки зору щодо визначення поняття «девіантна поведінка», критеріїв її діагностики, феноменів, яких відносять до девіацій, єдиної думки щодо причин формування відхилень у поведінці. В зв'язку з цим наявні методи діагностики, корекції, протидії цим проявам залишаються або не ефективними або мають декларативний характер, тобто практична сторона застосування психологічних, соціологічних, медичних напрацювань в галузі впливу на девіантну поведінку є недостатньо ефективною.

Актуальність дослідження полягає у тому, що вилучення великого прошарку молодого населення з працеспроможної категорії, формування соціально значущої кримінальної та напівкримінальної страт, яка здатна суттєво впливати на інші верстви суспільства в негативному аспекті, в майбутньому породжуватиме проблеми, які не можна буде вирішити обмеженим колом державних методів регулювання.

Метою статті є висвітлення особливостей девіантної поведінки учнів старших класів.

У перекладі з латинської «девіація» означає відхилення. Соціальні норми – це засновані на цінностях правила поведінки, очікування і стандарти, які регулюють дії та вчинки людей, соціальних груп, зміцнюючи стабільність та єдність суспільства. Норми втілюються в юридичних законах, моралі, етикеті. Вихід за ці норми розцінюється суспільством як девіантна поведінка. У більшості випадків вона підлягає соціальним санкціям – від суспільного осуду до кримінального покарання [1].

Проблему девіантної поведінки в психології досліджували К.Абульханова-Славська, С.Белічева, О.Бодальов, Н.Васіна, О.Змановська, Л.Лаптева, А.Петровський, В.Сластенін, О.Сухов, М.Ярошевський [3]. Науковцями накопичений величезний теоретичний та практичний досвід щодо аналізу феномена «девіантна поведінка», проведені ґрунтовні дослідження причин відхилень у поведінці, видів девіацій, їх наслідків для суспільства в цілому та окремо для особистості.

Девіантна поведінка поділяється на п'ять типів:

1. Делінквентна поведінка (злочини, порушення дисципліни).
2. Адиктивна поведінка (тютюнопаління, токсикоманія, алкоголізм та ін).
3. Патохарактерологічна поведінка.
4. Проституція.
5. Суїцидальна поведінка.

Сучасне українське суспільство породило, на нашу думку, три категорії батьків, діти яких стають безпритульними та схильними до девіантної поведінки. До першої відносяться «соціально неблагополучні» родини, які своєю поведінкою демонструють недостатню соціалізацію і які не можуть, внаслідок морально-вольових якостей, займатися вихованням дітей. Як результат, відбувається викривлення уявлень дитини про соціальні ролі.

Друга категорія – це батьки, які в силу морально-вольових якостей хотіли б (і могли б) виховувати своїх дітей, однак за браком часу, через спрямування на кар'єрне зростання, а інколи і просто на елементарне заробітчанство заради виживання родини, вони практично позбавлені можливості приділяти час своїм

дітям і давати їм належне виховання. У таких батьків при сильних вольових якостях відсутнє розуміння пріоритетності цілей родини.

До третьої категорії належать родини, де діти відчувають брак уваги з боку батьків внаслідок небажання останніх спілкуватися з дітьми, бо вони надто переймаються власними особистими інтересами [5].

Незалежно від того, в якій із зазначених типів родини «виховувались» діти, у них відбувається частіше за все втеча від соціуму, що має прояв в бродяжництві, відмові від навчання і / або формування нового типу культури та поведінки (графіті, субкультурні девіації, зокрема: сленг, татуювання, шрамування), які демонструють оточуючим свій вибір.

Профілактика девіантної поведінки передусім важлива в роботі саме з підлітками та молоддю. Як складне явище, девіація викликає необхідність поєднання зусиль великої кагорти вчених, предметом досліджень яких є різні прояви та аспекти девіантної поведінки. Над даною темою працювали такі дослідники: С. Белічева, О. Змановська, Ю. Клейберг, Н. Максимова [3; 4].

Негативні прояви соціальних девіацій значною мірою визначаються системою виховання, яка прийнята в суспільстві, законодавством щодо дотримання принципів і норм виховання, системою державних заходів щодо їх подолання. До числа безпосередньо пов'язаних зі школою ситуацій, що сприяють виникненню в учнів межевих нервово-психічних розладів, слід віднести:

- 1) неспроможність упоратися з навчальним навантаженням;
- 2) вороже ставлення педагога;
- 3) зміна шкільного колективу;
- 4) неприйняття дитячим колективом [2; 4].

Отже, психологічна наука розглядає девіантну поведінку у зв'язку з внутрішньоособистісним конфліктом, деструкцією і саморуйнуванням особистості, блокуванням особистісного зростання і навіть деградацією особистості. Девіант, у відповідності з даним підходом, усвідомлено або

неусвідомлено прагне зруйнувати власну самоцінність, позбавити себе унікальності, не дозволити собі реалізувати наявні задатки.

У нашому дослідженні прийняли участь 20 учнів Херсонської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 Херсонської міської віком 15-16 років. Кількість юнаків – 8, кількість дівчат 12. Було використано тест-опитувальник Басса-Дарки, опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності В.Русалова, тест «Вивчення схильності учнів до шкідливих звичок», «Патохарактерологічний діагностичний опитувальник (ПДО)», «Методика діагностики схильності до дезадаптивної поведінки» (СОП).

Респонденти, за рівнем проявів девіантної поведінки, розділилися: учні з низьким рівнем девіантності – 12%; учні із середнім рівнем девіантності – 70%; учні з високим рівнем девіантності – 18%; «змішаний низько-емоційний» тип зустрічається тільки у хлопців (через низьку емоційність у комунікативній сфері), «змішаний високоактивний» тип характерний тільки для дівчат, «змішаний високоемоційний» тип виявлено як у групі хлопців, так і у групі дівчат. 30% досліджуваних мають високий рівень вираженості епілептоїдного типу, а 20% мають середній рівень. Гіпертивний тип у 20% учнів має високий рівень розвитку.

Більшість учнів (25%) все ж таки ведуть здоровий спосіб життя, займаючись спортом. 24% учнів палять, адже у них проявляється прагнення наслідувати дорослих, ототожнення куріння з уявленнями про самотійність, силу, мужність; у дівчат початок куріння часто пов'язаний з прагненням до оригінальності, бажанням подібатися хлопцям або звиканням до нікотину. 23% респондентів вживають алкоголь, маючи бажання дотримуватися традицій, «бути як всі», прагнення наслідувати старших, переживати нові відчуття, цікавість і т.п. Ці мотиви пов'язані з відсутністю у неповнолітніх життєвого досвіду, знань, що дозволяють їм вільно вступати в спілкування з оточуючими, або вони просто прагнуть позбутися нудьги; рідше – бажання зняти з себе напругу, звільнитися від неприємних переживань. Більшість схильні до агресії та насильства. Це говорить про те, що учні схильні вирішувати проблеми за

допомогою насильства, про тенденції використовувати приниження партнера по спілкуванню як засіб стабілізації власної самооцінки, про схильність до реалізації дезадаптивної поведінки.

Виходячи з вище сказаного, ми можемо наголосити, що до системи заходів, у рамках профілактичної роботи варто застосувати організацію соціального середовища, у т.ч. сімейного; інформування; активне навчання соціально важливим навичкам; організацію діяльності, альтернативної девіантній поведінці; організацію здорового способу життя; активізацію особистісних ресурсів.

Таким чином, провівши аналіз основних теорій вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів стосовно поведінки, ми прийшли до висновку, що можна виокремити 3 групи факторів, які впливають на становлення поведінки: 1) індивідуально-психологічні особистісні фактори: потреби, мотиви, цілі, думки тощо; 2) соціально-групові фактори: характер міжособистісних взаємовідносин, групові норми, цінності, орієнтації, ролі, вплив середовища; 3) соціально-культурні детермінанти: елементи культури (цінності та норми), які регулюють соціальну взаємодію.

Література

1. Дремов С.В., Уразаев А.М., Мамышева Н.Л. *Аддиктивное состояние человека: учеб. пособие.* Томск: Изд-во Томск. пед. ун-та, 2000. 90 с.
2. Дроздов О.Ю., Скок М.А. *Проблеми агресивної поведінки особистості: навч. посібник.* Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2000. 156 с.
3. Змановская Е.В. *Девантология: (Психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений.* М.: Издательский центр «Академия», 2003. 288 с.
4. Крупник І.Р. Психолого-педагогічна програма «Співпраця»: досвід впровадження. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* 2017. Вип.1. Том 2. С. 82-86.
5. Максимова Н.Ю. *Психологія адиктивної поведінки: навч. посібник.* К.: ВПУ Київ. у-нт, 2002. 308 с.